

ÚVOD

Málokterá kulturní plodina upoutala na sebe tolik pozornosti jako réva vinná. Po staletí básníci opěvují její plody, malíři zachycují zvláštní atmosféru vinařského prostředí i člověka žijícího ve vinařské krajině. Vinařství jako zvláštní odvětví zemědělské výroby se staletou tradicí je také předmětem vědeckého zájmu.

Vědní obory se zabývají touto problematikou z nejrůznějších hledisek. Vedle prací, které sledují teoretické i praktické otázky spojené s pěstováním révy vinné ve větších souvislých výsadbách a se zpracováním vinných hroznů, existuje dosti početná vědecká tvorba, jež se zabývá dějinami vinařství v nejširším smyslu od nejstarších dob až do současnosti. Na tomto badatelském poli se stýkají zájmy historiků, archeologů, etnografů, jazykovědců i pracovníků dalších vědních disciplín.

Při současných snahách ve společenských vědách o komplexní pojetí vědeckého výzkumu připadá významná úloha národopisu, jenž pomocí svých pracovních metod a technik směřuje k rekonstrukci vývoje hmotných, sociálních i duchovních složek kulturních jevů v jejich vzájemných vztazích, které pak uvádí do širších historických, geografických a společenských souvislostí. Předmětem národopisného studia vinařství se tedy stává vinařská kulturní krajina s charakteristickými přírodními a historickými podmínkami, sídly, stavbami a pluzinou, vinařův rok s pracovními činnostmi a používanými nástroji a náradím. Další důležitou složku etnografického výzkumu vinařství představují právní a obyčejové vztahy projevující se ve vlastnických a sousedských poměrech, v existenci zvláštního viničního práva, v obyčejových projevech v období dozrávání a sklizně úrody na vinicích i v právu volného nalévání vína vlastní produkce. Nejvlastnější předmět svého studia nalézá národopis ve sledování života vinařů v jeho všedních, svátečních i obřadních příležitostech, v jeho společenských, duchovních i uměleckých projevech. Člověk, krajina, pracovní činnost a s nimi spojené kulturní hodnoty tvoří základní osnovu etnografického a folkloristického pohledu na vinařství v jeho tradičních i současných formách.

Z uvedeného pojetí vychází i rozvržení této práce. První podnět k jejímu napsání dal v době mých vysokoškolských studií universitní profesor PhDr. Antonín Václavík, jenž jako výborný znalec terénu vedl své žáky k poznávání zvláštností ve vývoji kultury a způsobu života lidu jednotlivých regionů na Moravě. Z mého prvotního zájmu o tuto problematiku vzešla kapitola o vinařství v diplomové práci zaměřené na lidovou kulturu hmotnou v jihomoravské hornické oblasti /1958/. V dalších letech jsem konal terénní výzkumy po celé moravské vinařské krajině a v dílčích studiích jsem se pokoušel o zařazení tradičního vinařství na Moravě do širších evropských souvislostí. Po včlenění dané problematiky do vědeckovýzkumných plánů oddělení etnografie a folkloristiky filosofické fakulty University Jana Evangelisty Purkyně v Brně /nejprve jako fakultní úkol a v závěrečné fázi v roce 1972 a 1973 jako součást státního programu základního vědeckého výzkumu VIII-3-9/1/ byly vytvořeny podmínky pro to, aby práce v terénu nabyly systematické povahy; na jejich plnění se podíleli i posluchači oboru etnografie a folkloristiky na brněnské universitě, kteří pod vedením autora této práce vyplňovali dotazníky vypracované k sledování některých speciálních otázek. Cenné informace přinesly i ankety rozeslané k vyplnění jihomoravským vinařům, kteří velmi zodpovědně

odpovídali na otázky a sdělovali i další podrobnosti, jež blíže dokreslovaly situaci v jednotlivých vinohradnických obcích a dávaly možnost blíže nahlédnout do života samotných vinohradníků. Pro poznání zvláštní atmosféry vinařského prostředí a způsobu života vinařů přinesl nejvíce poznatků autorův dlouhodobý a v krátkých intervalech opakovaný pobyt ve vinohradnických obcích. umožňující nejen četné rozhovory s informátory, ale i bezprostřední pozorování každodenního života zdejších lidí i funkce kulturních hodnot. Při sledování genetických a historickovývojových otázek bylo nutno přikročit k zhodnocení a analýze archivních dokladů, které mají pro osvětlení řady problémů mimořádnou vypovídací hodnotu; využití archivní prameny i ikonografické doklady jsou uvedeny na příslušných místech v poznámkovém aparátě. V potřebné míře jsme využili také dosavadních výsledků archeologických výzkumů a jazykovědného studia, jež jsou zvláště cenné pro osvětlení genetických problémů a interetnických vztahů. Konceptci etnograficky pojaté publikace byla podřízena i volba pracovních metod; vedle analyticko-srovnávací metody to byla především metoda historická, etnokartografická a sociologická, jež přispěly k vytvoření národopisného obrazu o tradičním vinařství na Moravě. Z hlediska geografického se naše práce snaží postihnout všechny moravské oblasti, v nichž se pěstuje nebo pěstovala réva vinná. Podobně je tomu s časovým zařazením. I když etnografické studium podává nejvíce informací především o období 19. a 20. století, usilujeme za pomoci archivních a jiných údajů o poznání i starších časových úseků, z nichž některé — jak dále uvidíme — znamenaly počátek moravského vinařství, jiné byly obdobím jeho „zlatého věku“, další se vyznačovaly jeho úpadkem i novým rozkvětem. Naši práci jsme nazvali *Tradiční vinařství na Moravě*. Pod pojmem vinařství rozumíme jeho pěstitelskou část /vinohradnictví/ i technologickou část /sklepní hospodářství/. Přívlastkem „tradiční“ chceme vyjádřit naše soustředění hlavně na starší stav v podmínkách rolnického hospodaření, i když se nevyhýbáme ani současnému stavu. V této publikaci nelze hledat návod na praktické problémy spojené s pěstováním révy vinné a jejím zpracováním na víno. Naším skromným cílem a přáním je přispět alespoň dílčím způsobem k poznání bohaté a pestré minulosti vinařství na Moravě, nahlédnout do osobitého prostředí moravské vinařské kulturní krajiny a do života jihomoravských vinařů, kteří svou usilovnou prací vytvářejí hodnoty, jichž plně využívá i naše současná společnost. Jihomoravským vinařům, mezi nimiž jsem prožil mnoho pěkných chvil a mezi něž se stále rád vracím, připisuji i tuto práci.

V. F.

Brno, březen 1973.